

LA LLEGENDA DE LA TROVALLA DE LES RELIQUIES DELS SANTS MARTIRS

La tradició senyala en la data de 1050 la invenció de les relíquies dels Sants Màrtirs Lluçia i Marcia. L'indret de la trovalla s'escaigué en la vella església de Sant Sadurní, existent des del segle X, tocant a la torre comtal de Vich, l'emplaçament de la qual venia a caure en el tram actual de sota el cor de l'església de la Pietat. Ella va deixar nom al carrer i fou l'origen d'un temple dedicat a la Pietat que la substituï en el segle XV i de la renovació ampliada d'aquest que donà l'església actual en el segle XVII.

En el segle XI, llevat de la Catedral, la capella de Sant Sadurní era la única de la ciutat, i, en certa manera, estava vinculada al castell senyorial que més tard prengué el nom de Montcada. Aquest castell no era altra cosa que l'ampliació migeval de les parets que formaren el temple pagà de l'època romana. En la cristianització d'Ausa, una vegada desafectat el temple, s'hi aixecà al costat la primitiva Catedral que desaparegué, com tota la ciutat d'Ausona, en la destrucció aràbiga de 826.

En el període de reconstrucció urbana en que aparequé el començ de Vich amb la nova Catedral consagrada per Gotmar en 898 en la part baixa de les ruïnes de la vella ciutat, la capella de Sant Sadurní vingué a edificar-se sobre una petita part de l'emplaçament de la primitiva Catedral. I és en ella on es trobaren les relíquies dels Sants Màrtirs que, possiblement, podien haver estat venerades en aquella i perdudes en el temps de la destrucció. Amagades entre els enderrocs sense que ningú n'hagués servat memòria.

La troballa incorporà a la devoció local el culte dels Màrtirs Sants Lluçia i Marcia que, poc a poc, s'incrementà fins a reclamar una veneració especial, de manera que el Martirologi de la Seu compost durant el segle XIII en registra la commemoració i presència de llurs cossos servats en un caixa en l'església de Sant Sadurní, copiant una nota que havia estat posada, en època incerta, al Martirologi més vell del segle XI. Això fa que se'ls tingui com a màrtirs locals i que el bisbe Berenguer de Guàrdia els reconegui com una glòria de la ciutat on trovaren el martiri, segons afirma en el decret donat en 1326 per demanar almoines destinades a la construcció del claustre de la Catedral.

La relació que es conserva sobre els esdeveniments de la trovalla es continguda en el text català del *Flos Sanctorum*, còdex n.º L de l'Arxiu Capitular de Vich, foli 500 v.º a 503 v.º, manuscrit en paper, compilat al segle XV. Probablement es tracta de la versió catalana d'un text llatí redactat en època molt més reculada però també molt apartada dels temps en que tingué lloc la invenció de les relíquies. L'autor hi ha teixit una meravellosa llegenda el desenrotllament de la qual s'allargassa durant un període de tres anys, transcorreguts des de les primeres amonestacions celestials sobre el lloc on hi havien les relíquies, fins a la trovalla definitiva. És difícil precisar si els fets transcorregueren històricament tal com els exposa la relació, ni si l'autor es pogué valdre de documents coetanis referents a la invenció que, si existiren, tampoc es conservaren. És cert que parteix d'algunes dades i se-

nyala fets històrics que també podria haver pouat en altres documents per tal d'emprar-los com a trama de la seva narració. Per altra banda també indica amb molta precisió la disposició del lloc on foren trobades les relíquies, cosa que fa pensar en una realitat que pogué ésser coneguda.

Donem a continuació la relació transcrita del manuscrit esmentat de la que ja n'havia donat alguns fragments D. Joaquim Salarich en la seva *Historia de Vich* i ja ab ms Galadies, *Almacén de frutos literarios* (1846), p. 89, i en castellà, Domènech en los *Santos de Catalunya* (1630) p. 106 i Florez: *España Sagrada*, vol. XVIII, p. 220.

Lo trobament de les relíquies e ossos dels dits sants màrtres qui foren cramuts en la ciutat de Vich es així com deual es escrit.

Era hun hom preuere de santa vida appellat Ramon Ferrer, qui era domaer en la seu de Vich: com vna nit se fos colguat en son lit, pessada la miga nit, leuas del lit he uolgue anar uisitar la capella ho esgleya de sent Sadorní que es dins la ciutat de Vich, així com ia per sa deuocio moltes uegades hi acostumaue de uenir e uisitar: e com fos en la dita esgleya e scilencii fos per tota la ciutat de Vich per que tot hom aquella hora dormia, sobtosament uench del cel una gran claradat, e apres aparech aqui hun hom uestit de blanch en semblansa dome uell, pero auia los cabells curts e corona a mane;a de mongo o clergua, e portaue los vestits lonchs, e uench tot sol humilment semblant fos angel del cel, e troba lo dit sant hom qui estave luny del altar e total de part detras, dient li: que fas tu assi, vinen ab mi, que iot vull mostrar una gran cose: e pres lo per la ma e abdos acostarense al altar, e laours uench gran resplandor del cel, qui illumina tota la esgleya, e guarda de totes parts si null hom los podia ueura, e dix al dit [domer] que guardas be si null hom los poria ueura de naguna part, e lo domer respos que no. Ara, dix ell, fássam oracio car axi se deu fer; e feta la oracio dix lom ueyll al domer, donem lo teu dit de la ma dreta appellat index e trobaras ço que moltes uegades te dit, e sies uellant, diligent e curos e auras gran plaer e gran goig de ço que trobaras. Leua aquestes pedres, e caue hun palm sots terra; e dites aquestes paraules, lo prom ueyll sen puga ues lo cel, e tantost sonaren los senys a matines en la seu de Vich, e lo dit domer, així com auia acostumat, anassen a la seu al offici de les matines, marauellantse molt de la uisió que uista auia.

En apres confessà ab laltre domer companyo seu, appellat Ramon axí mateix, e reu-la al dit Ramon la uisió que auia uista aquella nit e diu la hu a l'altre; frare, diguam matines ab deuoció, e apres hirem al dit loch, si poriem trobar la cose que a uos es estade denunciade per uoluntat de Deu, e si Deu ho uol trobarem ho. e abdos los domes anaren a la esgleya de sent Sadorní, e de genellons cercaren tota la esgleya faent oracio, e comensaren de cauar en aquell loch, e trobaren una paret antiga fort e dura, e ab perpals trocaren la ab gran treball, e an lo dit loch auia gran claradat, e finalment trobaren una caua petita, cayrade, molt bella e de dins departida per lo mig; e uist aço, agueren gran temor e digueren moltes oracions e molts psalms, per tal com lo die se acostaua, per que les gents no sen pensassen res; e tornaren cobrir la dita caue axí com debans e quesqu tornassen a case sua.

Après III mesos, nostre senyor Deu uolgue aquesta cose manifestar: esdeuenchse que agueren feta una esquella a la esgleya de sent Sadorní, e uolian la pugar alt, e auicy gran multitud de gent per ajudar la squella a pugar, posaren la squella pres la paret de la esgleya, e les gents anaren alentorn de la esquella e uaeren baix les pedres qui eran estades cauades per los domers, qui per lo calsigar

se somogueren e lauos tota la gent merauellas daço e murmuraren contra los domers quiy acostumauen de venir de nits, e digueren que ells ho auien fet per lur follia o tastardia, e alguns se pensaren que aquí deguer auer tresor amagat o alguna altra noble cose.

E fet aço uench en hoide del senyor de la ciutat de Vich, qui fo fort indignat contra los dits domers, qui per les gents eran estats acusats de les dites coses; pero poch a poch passa la fellonia al dit senyor de la dita ciutat, fins a tant que uolgue les dites coses nostre senyor Deu manifestar.

Apres, hun any pessat, la terra fo en pau, e merauellauense les gents com res nos sabia de les cosses desus dites.

E nostre senyor Deu a hore de mige nit trames al dit domer missatge del cel, e quant hoy la sua veu lo dit domer ach temor, mas lo dit missatger celestial lo pres per lo bras dret e dixli: dorms o uellas?; e sotosament tiral del lit e menal a la esgleya de sent Sadorni e dixli: no as be sercade la cose quet mostrel altra ueguade que fuy açi ab tu, per que caue hun palm mes auant e ueges que trobaras, e lo dit domer sotosament despertat e feu sobra si lo senyal de la creu e recordali tot ço qui en somni li era esdauengut, e feya oracio al Pare e al Fill he al Esperit sant.

E lauos lo missatger celestial come isa a riure, e dix, frare, no ages paor, que no son aqueix quet penses, car no son dimoni quit uulla escarnir, e axi no duptes de *res en mi*.

Apres aço, mesura la capella en forma de creu, e desperech e anassen uers lo cel don era vengut.

Apres aço III dies, ço es, dimarts ans de la cadira de sent Perc, de nits uellaue e preguaua Deu lo dit domer deuotament que les uisions pessades li degues demostrar plenament, e feu lo senyal de la creu estant en lo lit, e adormis.

E apres la mige nit, ell fo anat a la esgleya de sent Sadorni, e apparegueren li aquí mes de XXX barons e honrats senyos, tinents en lus mans siris cremants bells e forts resplandents, e fahien cor axi com los clergues quant uan a professo, cantant molt dolsament; e lo loch aquell resplandia axi com si fos lo mig del dia, pero era de nit. e apres hun poc, uench vna dona deuota molt a Deu, e dix al dit Ramon Ferrer, doner, leua deuant aquest sapulcra, car no es digna de tocar lo, mas jot dire qui es aquest sant.

E apres aço, complides les uigilies e les oracions, quant ell uolia demenar qui era aquell sant, nou pogue fer; tanta de claradat uench del cel e hoy molts trons del cel, e lauos los dits cants homens partiren dequi e anaren sen ues lo cel, pero en la *spleya entraren e foren part laltar*.

E lo dit domer per tanta . . . . . guosa entrar en la esgleya de sent Sadorni, e era uestit ab son sobra pallis segons se acostumaue, e agenollat ell cridaue:

Senyor jhesucrist, ages merçe de mi. [apres aço, uench hun hom consolant al dit domaer de la uisio celestial que uista auia, e tantost comensa de sonar lo seny de matines a la seu: e aquell hom era molt sant e relligios e qui portaue longua uestidura fins als peus, e lo dit domaer ajonollas als seus peus, e lauos ell dix al dit domaer: leua tost e uinen ab mi, e ueuras ço qui amagat esta en aquest sant loch. E apres, pres lo per la ma e menal dessa e della, e reuelali e li dix moltes coses, axi que per gran merauella axi quasi del seny e fo tot tamoros.

E quant lo sant hom sen fos anat, lo dit domaer romas tot sols en la dita esgleya, e sercaue les coses que dites li auia, e merauellas fort com axi sotosament se era partit dell, he esmagina que ell era guarda de la dita esgleya de sant Sadorni, e apres ab cap inclinat e agenollat ab tota deuocio que fer podia, guardaue e pensaua en les dites coses.

E viu en aquell loch alguna caue forts e dura, feta de pedra e de cals, e aquí auia huna gran olla de color uermella, assatiada entra dues parets, suptilment e be amaguade.

Après asso, fo alba, e lo dit domer uolgue axir deffora, e sospitaués de les gents, e nos sabe en qual manera fo pres soptosament en sperit, e pessa per la porta qui era tencade ab cadenat, e trobas en aquell loch don era partit, e ague gran alegria e fo fortment paguat.

E en lo XX.º any del Rey Enrich, lo digous après les octaues de pasqua, quant lo senyor comta de barchinona e an Guillem bisbe de Vich fossen uenguts de Roma en lo mes dabril, en la nit saguent après lo dijous en sompnis ell vehia tres clergas, qui cauauen deuant laltar e tenien lum, e com cauassen pregon, trobaren una tomba de un martir no se com aua nom.

E la hu dels clergas uolent saber e trobar lo cap e les cuxes del dit cors, nou poch fer mas tira la ma atras e porta les costelles del dit martir carreguades de carn, e pensaués quey trobas titol ho escriptura qui anomenas lo nom de dit martir, e dementra que ells agueren posades les relliquies del dit martir sobre un drap del altar, se sdeuench que lo lum que tanién se apagua, e ell sens paor uolent asegar la virtut e santedat del dit martir, posa la candela apaguada sobre les dites relliquies, e tantost ensanics, e tres uegades se illumina, e lauós lo dit domer se desperta e comensa a uellar en lo lit e crida alta ueu:

Confirma hoc Deus, confirma senyor deu ço que as uolgut obrar, e an nos manifestar del teu sant temple, qui es en Jherusalem.

E huna altra nit après lo diuendres, ell era en la dita esgleya de sent Sadorni ab alguns frares de la sua concordia, e uolien ueure lo loch que ia auien reguonagut; e aparia aquí huna caue sots terra qui era uberta per alguns lochs, pero dins no podien be guardar, ja quey auia aquí una portella petita, be tencade e sagellade, e nagu de ells noy gousaueu entrar per paor que auien dels dits sants, e tania de lonch fins al altar, e era loch fort baix e ab teules e ab reioles merauellosament obrade e ornade tot alentorn.

E ells deualaren per graus fins a la dita portella petita, e aquí uaeren una lante encesa e l.^a gran candela cremant, e ells lauors comensaren aquí a dir uespres ab deuoció ab la antifona qui comensa:

Inclinauit Dominus aurem suam michi, e ab psalms *crediti propter: laudate Dominum omnes gentes: ad Dominum cum tribuarer.*

E sola nent digueren III. psalms segons que es acostumat al temps del pastor.

E an après, dimarts festa dels VII. frares del mes de juliol, en hora del foscant, ell uellaue en la sgleya de sent Sadorni, e tania hun coltell per cauar la terra, e troba aço que molt auia desigat, mas nou gousaue tocar per gran temor que auia, e torna la terra la hon la auia cauade, e quant se axia de la dita esgleya huy una ueu del cel dient, esperem un poc, car dijous pri ner uinent sera a tu manifestat aço que tant as demenat e desigat, e hoide la dita ueu, no viu null hom, e ell dix axi:

Paulo minus consumauerunt me in terra ego autem inplebo mandata tua secundum in misericordiam tuam in iusticia mea et custodiam testimonia oris tui.

E dit per lo dit Ramon Ferrer domer, ana a son companyo per que li digues les paraules e les coses dessus dites, e troba aquell deuant la porta de la seu de Vich. Moltes altres coses viu ell en lo dit loch, les quals no guosa denunciar fins que fo hora e temps.

E una nit, ço es, dimarts, que era festa de sept Dionís, en hora que los guals cantauen, era en la sgleya de sent Sadorni hon moltes uisicions de sompnis solien

esdeuenir, e viu hun preuera cahtar missa ab gran reuerentia e deuocio, e tots los altres qui ab ell eran responien dolços cants ab amoroses e dolces ueus de que fo merauellat.

E entre les altres coses, viu hun home qui cauaua lo pahiment e ell, ço es lo dit Ramon Ferrer, ague paor que no sacostas massa, e dixli: lexa, lexa, donem lo coltell, que io cauare. e ell faent semblant que nou sabes, mostrali la caue hon cauas, e pres hun basto e ferm sopra lo dit loch, e lohia hom sonar piegon dins la terra.

E aquí cauan, abdos trobaren hun vaxell de pere marbre, escrit en torn de lletres, e quant lagueren leuat de quell loch, aparague aquí una caue fort bella, hon era situat un altar fort petit, cubert de draps, e auia aquí candeles ançeses uers la part de mig torn, on auia III olles dins, fetas axicom a gerras, qui auien lonch coll e de part dessus eran ben tencades e sagellades, e estaue la una prop de la altra hordona lement, e quescuna auia duas ançes e eran amples al mig loch an forma de ampolla, e lauors lo dit domer ague gran goig, e dix: uet, frare, ço que dit auia uer era e ueres, segons aço que ara quescum pot. ueran e mirar.

Los dits dos domaers, lahn apellat Ramon Frer e laltre Ramon, e dos frares menos obriren la caixa hon eran les relliquies dels dits sants martirs sent Lucia e sent Marcia, e trobaren hi per escrit les saguents paraules:

«*Marçia martir de jhesucrist en foch es estat cremat e jau en aquest loch soterrat*». «*E sent Lucia hi es axi matex cremat qui de prop ell es estat soterrat*».

E los dits sent Lucia e sent Marcia regnant l'emperador Decii en Roma per Sabi son loc tinent e procurador en la terra despanya son estats marturiats e cremats e an la sgleya de sent Sadorní dins la ciutat de Vich foren atrobats e aquí fins al die de vuy son collocats e ab gran honor e reuerencia be guardats. Deo gracias amen.

L'autor d'aquesta meravellosa llegenda, si més no, sapigué brodar amb la ingénua fantasia migeval una exuberant relació que es complau en dramatitzar i detallar en un contrast constant entre les visions i les realitats aparents.

Comença per posar de protagonista un prevere domer de la Seu, Ramon Ferrer, desconegut en la documentació de l'època, que passarà a ésser també el protagonista en la llegenda de la invenció de la Verge de Puiglagulla amb les mateixes característiques visions. Això ja fa creure en una dramatització llegendaria que degué venir a cloure l'evolució oral d'una explicació de la invenció de les relíquies dels Sants Màrtirs quan aquestes adquirien preponderància de culte en l'església de Sant Sadurní.

Si bé la datació del fet central gira després de la data de l'any 20 del rei Enric després de les octaves de Pasqua, que seria l'any 1051, després de la tornada de Roma del viatge que hi feren el comte de Barcelona i el bisbe de Vich Guillem de Balsareny, l'artífex de la llegenda no té escrúpols de fer-li intervenir per l'octubre següent, en el moment de la troballa, a dos frares menors quan encara no havia nascut Sant Francesc d'Assís i molt abans que els seus frares no vinguessin a Vich, on s'establiren sols en 1225, un any abans de la mort del fundador.

Es difícil precisar l'època de la composició original i asseverar els punts que li poden donar una ferma solidesa. De totes maneres ve a ésser l'explicació de la presència d'unes relíquies notables a l'església de Sant Sadurní que, desproveïdes d'una prova de procedència, s'en especifica la invenció en el mateix indret, segons una tradició que pot estar d'acord amb la possibilitat, donat que dita església s'aixecà sobre les runes de la primitiva Seu que pogué contenir dites relíquies.

E. JUNVENT, prev.